

”Istu alas ja arvioi” – ilmastoestämisen monet muodot

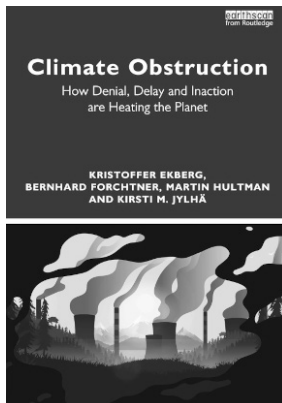
EKBERG, KRISTOFFER; FORCHTNER, BERNHARD; HULTMAN, MARTIN & JYLHÄ, KIRSTI M. (2023) *Climate obstruction: How denial, delay and inaction are heating the planet*, 156 s. Routledge, London

Kehotus ”Istu alas ja arvioi” kuvaa viivytelyä tieteellisen varmuuden edessä Adam McKayn ilmastopäätöksentekoa parodioivassa *Don't Look Up* -elokuvassa. Kuvitteellisen asteroidin maahan iskeytymisen todennäköisyys on samaa luokkaa kuin tieteellinen yksimielisyys ihmisperäisten hiilipäästöjen vaikutuksesta ilmastoon – suurempi kuin 99 prosenttia (Lynas ym. 2021). Tutkijoiden konsensuksesta huolimatta ilmastotoimia ja niiden tarpeellisuutta estetään niin tietoisesti kuin tiedostamatta taloudellisilla, poliittisilla ja arkeen liittyvillä uskomuksilla. Tieteellisen tiedon ja poliittisen päätöksenteon väliin mahtuu toimijoita, jotka ovat kasvaneet maailmaan, jossa tulevien sukupolvien ilmastoa ja ympäristötila ovat toissijaisia suhteessa sen hetkiseen talouskasvuun tai tottumuksiin. Ilmastomuutoksen yhteiskunnallista vastaanottamista ja vastuuta käsittelevä tuore kirja *Climate obstruction* on teos, jonka tulisi kuulua niin ihmis- kuin luonnonmaantieteilijän lukemistoon. Kristoffer Ekberg, Bernhard Forchtner, Martin Hultman ja Kirsti M. Jylhä kysyvät kirjassaan, ”miksi emme, suuryrityksistä tavallisiin kansalaisiin ympäri maailman, ryhdy asianmukaisiin toimiin välttääksemme avautuvaa ilmastokriisiä, joka on osa laajempaa ekologista kriisiä”. Tähän lauseeseen liittyy vaade muutoksesta, jotta emme unissakävele kohti ilmastokatastrofia. Yhdistämällä viestintätieteiden, ympäristöhistorian ja psykologian taustat kirjoittajat pyrkivät avaamaan, miksi ei riitä, että suurin osa ihmisistä ymmärtää ilmastomuutoksen syyt, jos hyvinvointimme on rakentunut petrokulttuurille.

Kulutuksen nyrjäyttäminen fossiilivapaaksi on tarpeeksi hankalaa ilman, että talouden voimasuhteet, patriarkalisuus ja öljyidentiteetit pyrkivät estämään energiamurrosta. Kirjan poikkitieteellinen avaintermi *obstruction*, estäminen, pohjautuu tutkimukseen verkossa toimivien ilmastomuutosvastaliikkeiden ja äärioikeiston diskursseista ja rahoituksesta. Ilmakehän lämpenemisen ympäristöhistoria nivoutuu muun muassa öljy-yhtiöiden itseen toteamaan jäätiköiden sulamiseen, petrokulttuuria ylläpitäviin valtarakenteisiin sekä toksista maskuliinisuutta toistavaan äärioikeistolaiseen ilmastokieltämiseen. Räikeimmät esimerkit ei-

vät silti selitä, miksi viivyttelemme toiminnassamme aivan kuin energiamurroksesta voisi päättää jollain tulevalla vaalikaudella. Siksi kirjoittajat jakavat estämisen kolmeen eri kategoriaan. Ensijainen estäminen käsittää ilmiön ja ilmastopolitiikan kieltämisen, kyseenalaistamisen ja ylipäänsä tiedevastaisuuden. Toissijainen estäminen käsittää hidastelun, murrospelon ja sosiaalisen aseman menettämiseen liittyvän ahdistuksen. Kolmas, tertiäärinen, estämisen muoto on näennäistä toimintaa, jonka tarkoituksena ei ole estää ilmastotoimia, mutta joka ei niitä edistäkään tarvittavalla nopeudella tai laajuudella. Näiden kolmen ilmastoestämisen muodon käsitteellistäminen väistämättä nostattaa kysymyksen siitä kenellä on toimijuutta estää ilmastotoimia. Kirjan mukaan suurin merkitys on niillä rakenteilla, jotka pyrkivät hallitsemaan öljypohjaisen talouden jatkuvuutta sekä vierittämään syyllisyyttä kuluttajille tarjoamatta parempia vaihtoehtoja.

Ajankohtaisen kirjan ytimen muodostavat ilmastomuutoksen ympäristöhistoriaa, kieltämisen koneistoa, äärioikeistoa ja ilmastomuutoksen psykologiaa käsittelevät luvut. Kristoffer Ekberg pohtii missä ja milloin ilmastoestäminen alkoi. Vastaukseksi voisi antaa vuoden 1988, jolloin ymmärrys ilmastomuutoksen todistetusta vaikutuksesta institutionalisoitui hallitustenvälisen ilmastomuutospaneeli IPCC:n perustamiseen. Toisaalta jos estämisen käsitteellistää muunakin kuin suorana kieltämisenä, voitaisiin puhua myös teollisuuden ja tutkijoiden kyvyttömyydestä hahmottaa Päivälehdengin helmikuussa 1900 uutisoimia Svante Arrheniuksen varoituksia teollisuuden päästöjen ilmastovaikutuksista. Ekberg hahmottaa länsimaisen luontoa hallitsevan kulutusyhteiskunnan kehityskaarta, jossa öljy-yhtiöt, tupakkateollisuus ja avaruuskilpa rakensivat kuvan maskuliinisesta teknologiauskoisesta maailmasta. Ilmastoestämisen terapiaistunnon sa käydään läpi usko vapaaseen talouteen, siirtomaavallan luhistumisen trauma, hegemoniahuolet ja tieteen kansallistuminen, jossa yhteistyöllä ei saavutettu hyötyjä. Globaalin yhteistyön puuttuessa öljy-yhtiöt ja konservatiiviset ajatuspajat kykenivät normalisoimaan fossiiliperusteisen talouden osaksi tulevaisuudentekmistä ja hiilenkierron vilkastumisen luonnolliseksi kiertokulukseksi. Käsitteilytapa on varsin vangitseva ja avaa erityisesti 1980-luvun käsitystä tarpeesta suojella taloutta ja energiasaatuutta ympäristökysymyksiltä, ja miten fossiilisen energian koetaan olevan sekä run-

saudensarvi että välttämättömyys energiasiirtymään vauriudesta. Parhaimmillaankin rakenteellisessa ilmastoestämässä talous korjaa itseään kompensatiivilla tai päästöoikeuksien ostamisella ilman, että kuluksen kestävyyttä uudelleenarvioitaisiin. Erinomaisesti lähteistetty ympäristöhistorian käsittely varmasti avaa silmiä sille, miten laajasti fossiilitalouden ongelmista on tiedetty toimimatta.

Järjestäytyneen ilmastoestämisen luvussa Martin Hultman käsittelee viivyttelyä ”kieltämisen koneiston” päätuotteena. Epäilyksen tuottaminen muun muassa auriongonpilkkujen ja luonnonsyökiä muodossa on osa kieltämisen pelikirjaa, jossa on olennaista luoda epäilystä, erottaa argumentin kaksinaisuus, näyttää siltä, että ”jotain” jo tehdään, korostaa tieteen epävarmuutta ja manipuloida mediaa ja poliittista keskustelua antamaan huomiota niin sanotusti molemmille puolille. Järjestäytyneen ilmastoestäminen yhtäältä vähättelee ilmiön vakavuutta ja toisaalta pyrkii esittämään rakenteellisen muutoksen mahdollisena. Tämä propaganda uppoaa parhaiten alueisiin, jotka ovat eniten riippuvaisia fossiilitaloudesta ja missä muutostyytymättömyys luo kaikupohjaa paljon puhutulle alueiden koston. Samalla ideaalia vapaudesta on rakennettu puolustamaan markkinoita, isoja onnistujia ja valtarakenteita, jotka hyötyvät rajoittamattomasta toiminnasta. Tunnetusti tämä vapaan markkinan ja vapauden korostaminen toi vastaliikkeen Yhdysvaltain hallintoon 2016–2020, jolloin merkittävimmät instituutiot täytyivät öljy-yhtiöiden puolesta puhujilla, joilla on, kuten Hultman toteaa, suoraa vaikutusta planeetan tulevaisuuteen. Kuitenkin pääosin yhdysvaltalaisen ilmastoestämiskeskustelun korostaminen jättää kieltämisen ja fossiilisen vallan suhteen osin käsittelemättä, eikä se avaa BRICS-liittouman maissa käytävää keskustelua fossiilivapaasta maailmasta.

Bernhard Forchtnerin mukaan äärioikeistolla on merkittävä rooli ilmastoestämässä. Äärioikeiston uskomus etnisesti homogeenisiin yhteisöihin ja uusnationalismiin ei juurikaan resonoi kansainvälisen sopimisen ja oikeudenmukaisuuden kanssa. Forchtnerin mukaan teollisuuden ja halpaan energiaan pohjautuva maskuliinisuus kokee tulevana uhaksi tai pidätellyksi globaalin muutoksen tai ilmastoin edessä. Öljyn perustuva maskuliinisuus ei kuitenkaan täysin selitä äärioikeiston roolia etenkin, kun suurin osa tästä imaginääristä muodostetaan verkossa ilman varsinaista vastinetta arjen käyttäytymiselle. Laitaoikeiston usko omistamiseen ja vapaisiin markkinoihin voi tehdä taistelun ilmastoja vastaan toimittomaksi, jos luonnolle ei lasketa arvoa. Äärioikeiston analyysiä Forchtner olisi voinut viedä pidemmällekin. Ensinnä polttomootoriliikkuksen määrittely kansalaisoikeudeksi samalla kun fossiilisen kulutuksen rahavirat päättyvät rahoittamaan niitä alueita, jotka äärioikeisto kokee uhaksi omalle ”puhtaalle” identiteetilleen on paradoksi, jota voisi avata enemmänkin. Toisekseen kirja ei ota juurikaan kantaa sosiaalisen median algoritmeihin. Ratkaisukeskeiset keskustelut ilmastonmuutoksesta voivat jäädä näkymättömäksi, kun taas ”ilmastopoikkeavat” voivat sarkastisella sisällöllään nousta näkyvämmäksi. Kolmanneksi (geo)poliittinen päättämättömyys on usein merkitsevintä kokonaisuudelle. Lukijan mieleen heräkin kysymys, onko äärioikeistoon keskittymisen itsessään tertiääristä ilmastoestämistä.

Suurin osa ihmisistä ymmärtää ihmisen roolin ilmastomuutoksessa, mutta usein tätä ymmärrystä varjostaa niin sanottu hiljaisuuden spiraali. Kirsti M. Jylhä pohtii muutoksen hankaluutta, kun suurin osa arjen rakenteistamme pohjautuu 1960-luvun oletukseen, että jokaisella perheellä on auto, jolla voi liikkua missä tahansa, ja että lihaa kuuluu syödä päivittäin. Silti arjen tekojen ei aina ajatella olevan yhteydessä ilmastotekoihin, tai ihmiset ovat ilmastotietoisia mutta eivät käytädy siten. Asenteiden ja käyttäytymisen välinen kulu on yksi keskeisimmistä tavoista, joilla useimmat osallistuvat tertiääriseen ilmastoestämiseen. Toinen suuren yleisön ilmastoestämisen muodoista on yleisen käsityksen ja tieteellisen tiedon asettaminen vastakkaisiksi, joka tuottaa ristivetoja ilmastotoimien hyväksytävyyteen ja nopeuteen. Jylhä ottaa myös esille sosiaalisen ylivoimaisen hyväksynnän, jonka mukaan ihmisen kuuluu hallita luontoa ilman empatiaa ja hyväksyä hierarkkinen sosiaalinen järjestys. Käsitteilytapa on korostuneen psykologinen ja analyysiin ihmis mahtunut enemmänkin analyysiä siitä, miten yhteiskunnalliset rakenteet vaikuttavat yksilöiden elämään ja miksi ilmastotiedettä vierastetaan.

Elämme maailmassa, jossa olemme kaikki osallisia ilmastoestämiseen. Meillä kaikilla on toimijuutta muuttaa rakenteita, jotka ylittävät planetaarisen kantokyvyn. Osittain kirjan kritiikki kohdistuu länsimaiseen kapitalismiin, mutta tämän kääntymistä tietoisuudeksi tai jälkikapitalismiksi ei juurikaan pohdita. On tärkeä ymmärtää ilmastoestämisen pelikirjoja, jotta syyt erilaisille asenteille ja uskomukselle voidaan hahmottaa. Tämä auttaa keskustelemaan myös sopeutumisesta ja ilmastoviisaista ratkaisuista. Teos tarjoaa merkittävän skandinaavisen näkemyksen länsimaiseen ilmastokeskusteluun. Suomalaisen poliittisen maantieteen perinteestä katsoen kirja vaatisi rinnalleen geopolittista käsittelyä, sillä äärioikeistolla on geopolittinen merkityksensä ja esimerkiksi Venäjän energiavirrat ovat vaikuttaneet Eurooppaan 1960-luvun alusta lähtien. Öljyteollisuuden ”seitsemän sisarusta” ja näiden eturyhmät muokkasivat ajatuksia niin hyvästä elämästä kuin maailmanjärjestyksestä Öljynviejämaiden järjestö OPECista puhumattakaan. Keskittyminen ilmastoestämiseen edistää länsimaiden energiamurrosta, mutta tämä murros ei välttämättä tartu BRICS-maihin, saati öljyntuottajamaihin, jotka tuovat ideologiasyytöksensä ilmastoneuvotteluihin. Tästä syystä maantieteilijöidenkin olisi syytä jatkaa siitä mihin *Climate obstruction* -kirja päättyi – maailmanlaajuisen muutoksen edistämiseen ennen kuin merkittävät jäätiköt ovat menetetty.

KIRJALLISUUS

Lynas, M., Houlton, B. Z. & Perry, S. (2021) Greater than 99% consensus on human caused climate change in the peer-reviewed scientific literature. *Environmental Research Letters* 16(11) 114005. <https://doi.org/10.1088/1748-9326/ac2966>

JONI VAINIKKA
Geotieteiden ja maantieteen osasto,
Helsingin yliopisto